

УДК 336

РОЗВИТОК ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ З ІНОЗЕМНИМ КАПІТАЛОМ ЯК ДЖЕРЕЛ НЕБЕЗПЕКИ ВІТЧИЗНЯНИЙ БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ

Н. Близняк

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті аналізуються зовнішні та внутрішні ризики діяльності іноземних банків у банківській системі України та висвітлюються позитивні і негативні сторони присутності іноземного капіталу.

Ключові слова. Безпека, небезпека, ризик, банк з іноземним капіталом, банк зі 100%-м іноземним капіталом, іноземні інвестори.

Вступ. Згідно з діючим законодавством, сьогодні легалізовано доступ іноземних країн до банківського ринку України. Проте для розширення присутності банків з іноземним капіталом і підвищення привабливості національного ринку банківських послуг існують певні умови, а саме: стабільність національної грошової одиниці, сучасна система державних регулятивних інститутів, збалансоване законодавче забезпечення іноземних інвестицій та банківської діяльності, розвинений ринок банківських послуг, наявність сучасної банківської інфраструктури та кваліфікованого персоналу. Процеси глобалізації та міжнародної інтеграції відзначаються не тільки об'єктивністю, але і неоднозначністю можливих наслідків. З одного боку, це можливість вільного руху фінансового капіталу, впровадження інноваційних розробок, підвищення конкурентоспроможності фінансових установ, введення сучасних бізнес-процесів. З іншого – посилення економічної і політичної взаємозалежності між країнами, захоплення фінансових та фондових ринків, зростання рівня спекуляції, ризиків діяльності установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам присутності та залучення іноземного банківського капіталу присвячено праці таких відомих зарубіжних вчених, як Ж. Герар, Дж. Маршал, Р. Ринутро, С. Фредерік, В. Ханкель. Серед вітчизняних дослідників можна назвати В. Базилевича, О. Барановського, О. Бутенко, Р. Гриценко, О. Другова, В. Міщенко, М. Савлука, Т. Смовженко, С. Соколенко, А. Шаповалова та ін. Але проблема ризиків та потенційних загроз діяльності банків з іноземним капіталом у банківській системі України все ж залишається недостатньо дослідженою.

Постановка завдання. В умовах інтеграції України до світових економічних процесів та активної експансії іноземних банків на ринок банківських продуктів України актуальним є пошук нових маркетингових стратегій підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків та банківської системи загалом. Метою публікації є висвітлення тенденцій участі іноземних інвесторів у роботі банківської системи України як джерел її небезпеки та розробка заходів щодо стабілізації ситуації у вітчизняній банківській системі.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі можна виділити три групи країн залежно від глибини проникнення іноземного капіталу в банківський сектор. Перша група складається з розвинених країн, у фінансових системах яких майже немає іноземних банків. Наприклад, у США, Німеччині, Швейцарії, Японії частка активів іноземних банків не перевищує 5-8%. До другої групи належать країни, в яких існує практично повний іноземний контроль над банківським сектором, зокрема – Непал, Бахрейн, Йорданія, Нова Зеландія. До третьої групи входять країни, де рівень присутності іноземних банків коливається від 15 до 80% активів банківської системи. Це в основному держави Центральної та Східної Європи, у тому числі й Україна [1, с. 2].

В останні роки частка іноземного капіталу в банківській системі України зросла, проте, незважаючи на це, сума іноземного капіталу в українському банківському секторі є однією із найнижчих серед країн Центральної та Східної Європи. На думку аналітиків, Україна йде шляхом країн Центральної та Східної Європи, де від 60 до 90% банківського капіталу сконцентровано в руках нерезидентів. Приплив нового іноземного капіталу став чинником небезпеки для вітчизняних банкірів, оскільки іноземні банки є більш ефективними, а їх поява збільшує конкуренцію як на кредитному, так і на депозитному ринку.

Однак Голова правління “Райффайзен Банк Аваль” В. Лавренчук не радить відокремлювати банки з українським та іноземним капіталом, а, на його думку, доцільніше виділяти ті фінустанови, які працюють відкрито, прозоро та ефективно. При цьому вітчизняні банки, в яких основними власниками є іноземні інвестори, недоцільно вважати неукраїнськими, так як вони зареєстровані і працюють в Україні. Обмеження частки іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі є недоцільним через те, що фактор наявності в нашій країні великих потужних банків з іноземним капіталом сприяє інтенсивному розвитку фінансової системи, підвищенню конкуренції в цій сфері та розвитку економіки загалом [1, с. 3].

На противагу Голові правління “Райффайзен Банку Аваль”, президент Асоціації українських банків А. Сугоняко стверджує, що перед вітчизняною банківською системою існує загроза знищення її українського сегменту. Винуватцями цього є “Форум провідних міжнародних фінансових установ”, який створений у 2009 р. та складається із 17 міжнародних банків, що вийшли із Асоціації українських банків. На думку президента АУБ, група об’єдналася навколо інтересів великих іноземних фінансових інститутів, які не співпадають з інтересами національної економіки та національної банківської системи України [2].

Асоціація українських банків пропонує уряду розробити оптимальну довгострокову модель розвитку національної банківської системи та участі в економіці іноземного банківського капіталу. У такій стратегії Асоціація вважає за доцільне передбачити [1, с. 2]:

- 1) законодавче визначення завдань банківської галузі України, виходячи з потреб вітчизняної економіки;
- 2) розробку механізмів поетапного зменшення доларизації економіки, заборону на кредитування в іноземній валюті населення та підприємств, які не мають валютних доходів;
- 3) спрямування мобілізованих банками фінансових ресурсів на потреби внутрішнього виробництва та ринку, зменшення критичної залежності від зовнішніх чинників;
- 4) законодавче обмеження рівня валового зовнішнього боргу України;

- 5) створення інфраструктури ринку проблемних активів;
- 6) перехід системи банківського регулювання до зростання ролі якісних, а не кількісних показників у процесі нагляду, зокрема, шляхом більш активного використання показників адекватності банківського капіталу,
- 7) забезпечення державою рівних конкурентних умов для всіх учасників фінансового ринку.

Прихід іноземного капіталу в банківські системи, особливо країн, економіка яких розвивається, приніс їм такі вигоди, як збільшення ліквідності на внутрішньому фінансовому ринку, підвищення рівня кредитування економіки, розширення спектру банківських послуг та підвищення їх якості, підвищення міжнародного фінансового рейтингу країн та збільшення обсягів іноземних інвестицій в їх економіки, покращення платіжного балансу. Однак іноземний капітал може як виконувати роль рушійної сили розвитку банківської системи, так і спричиняти кризові явища не лише у банківській сфері, а й в економіці загалом.

Безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Загроза безпеці – сукупність умов та факторів, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства і держави. Реальна і потенційна загроза об'єктів безпеки, що виходить від внутрішніх і зовнішніх джерел небезпеки, визначає зміст діяльності щодо забезпечення внутрішньої і зовнішньої безпеки [5, с. 20].

Процес залучення іноземного капіталу в державу несе ризики небезпеки як для банківської системи, так і економіки країни загалом. Ці ризики поділяються на зовнішні і внутрішні.

До зовнішніх належать ризики, які виникають у зовнішньому середовищі і безпосередньо не залежать від діяльності іноземного банку. Це політичні, правові, соціальні та економічні ризики, що виникають у разі зростання економічної кризи в державі, консолідації боргів, запровадження ембарго, скасування імпорتنих ліцензій, приватизації, націоналізації, неадекватного правового регулювання, політичної нестабільності, війни, стихійних лих (пожежі, повені, землетруси) та ін. Вплив зовнішніх ризиків на результативність роботи банку дуже високий, управління цими ризиками дуже складне, а іноді неможливе, оскільки не залежить від самої банківської установи. Зокрема, найбільшими зовнішніми ризиками є:

1. Структурні ризики “залежного розвитку” та загострення через це економічних, соціальних і політичних проблем [7, с. 5]. Цілі діяльності банків з іноземним капіталом не обов'язково збігаються з національними цілями соціально-економічного розвитку. Структурна відсталість та інституційна слабкість економіки України робить можливість такого деформованого розвитку досить реальною. Різне зниження частки національного банківського капіталу може призвести до ситуацій, коли певні сфери економіки будуть позбавлені кредитів, бо акціонери банків з іноземним капіталом завжди інвестуватимуть у ті галузі і в тих країнах, де прибуток і безпека є вищими. Особливо це стосується сфер української економіки, пов'язаних із видобутком та первинною переробкою мінерально-сировинних ресурсів, попит на які високий на світових ринках. Методами мінімізації цього ризику є підвищення конкурентоспроможності національної економіки, зниження рівня інфляції, прискорення розвитку на інноваційній основі.

2. Неконтрольований відплив капіталу та фінансових ресурсів. Приплив іноземного капіталу у вигляді відкриття філій та придбання нерезидентами частки або всього статутного фонду вітчизняних банків з часом може призвести до

серйозного впливу ресурсів з країни та виведення за кордон отримуваних доходів. Методом мінімізації цього ризику є удосконалення правового регулювання діяльності іноземних банків на території України [6, с. 100].

До внутрішніх ризиків діяльності банків з іноземним капіталом на території України належать ризики, що виникають безпосередньо у зв'язку з діяльністю конкретного банку. Чим ширше коло клієнтів, партнерів, зв'язків банку, банківських операцій, послуг, тим більше внутрішніх ризиків супроводжують роботу банку. Але, порівняно із зовнішніми, внутрішні ризики краще піддаються ідентифікації та вимірюванню. Виявлення, оцінювання, мінімізація і контроль внутрішніх ризиків за допомогою певних методів належить до завдань менеджерів банку [6, с. 100].

До внутрішніх ризиків діяльності іноземних банків належать:

1) кредитний ризик – це ступінь невизначеності щодо виникнення небажаних подій при здійсненні фінансових угод, суть яких полягає в тому, що клієнт банку не зможе виконати взятих на себе зобов'язань і при цьому не вдасться скористатися забезпеченням повернення позичених коштів. Щодо методів зниження кредитного ризику банку з іноземним капіталом, то їх можна поділити на дві групи: зовнішні та внутрішні. До зовнішніх способів зниження кредитного ризику належать застава, гарантія (порука) та страхування. Основними внутрішніми способами є лімітування, диверсифікація та створення резервів. В основу методів мінімізації кредитних ризиків іноземних банків покладено два основних принципи: обережність і здоровий консерватизм. Відповідно до них повинні розроблятися процедури ухвалення рішень щодо проведення кредитних операцій, методики визначення кредитоспроможності позичальників, лімітів на концентрацію кредитних вкладень за сегментами галузей економіки окремим позичальникам. Крім того, при здійсненні кредитних операцій велика увага повинна приділятися обсягу і якості застави.

2) депозитний ризик – це ступінь невизначеності щодо можливості переведення поточного рахунку до іншого банку чи дострокового вилучення вкладу. Найефективнішими методами зниження депозитного ризику є диверсифікація вкладників та встановлення граничної суми вкладу.

3) ризик ліквідності – це ступінь невизначеності щодо спроможності іноземного банку забезпечити своєчасне виконання зобов'язань перед клієнтами шляхом перетворення активів у грошові кошти. Методом зниження ризику ліквідності є збалансування активів і пасивів банку. Щоб мінімізувати цей ризик керівництво іноземного банку повинно приділяти значну увагу методиці, яка регламентує процес визначення розміру ліквідної позиції, лімітів на розриви між термінами погашення активів та пасивів.

4) процентний ризик – це ступінь невизначеності щодо можливості понесення банком втрат через несприятливі зміни процентних ставок. Основним методом оцінки процентного ризику іноземного банку є аналіз різниці між величиною чутливих до зміни ставки відсотка активів і пасивів банку, які необхідно переоцінити або погасити до певного терміну. Також методом зменшення процентного ризику іноземного банку є страхування, яке передбачає повну передачу відповідного ризику страховим компаніям. Щоб мінімізувати цей ризик банк повинен приділяти значну увагу методам оцінки, лімітування та моніторингу процентних ризиків.

5) валютний ризик – це понесення іноземним банком втрат через коливання валютних курсів і цін на банківські метали. Для зниження валютного ризику іноземний банк може використовувати такі прийоми: надання позики в одній валюті з умовою її погашення в іншій з урахуванням форвардного курсу, зафіксованого в

кредитному договорі; хеджування за допомогою ф'ючерсів, опціонів; здійснення операцій не з однією, а з кількома валютами; страхування валютного ризику, що передбачає передачу банком усього ризику страховій компанії; визначення оптимальної структури загальної відкритої валютної позиції, яка забезпечує мінімальний ризик.

6) інвестиційний ризик – це ступінь невизначеності щодо можливості знецінення цінних паперів, придбаних іноземним банком. Основними методами його зниження є диверсифікація вкладень, тобто розподіл коштів між різними видами цінних паперів різних емітентів із різними відсотками погашення.

7) ризик банкрутства – це ступінь невизначеності стосовно того, що іноземний банк виявиться неплатоспроможним. Щоб мінімізувати цей ризик, іноземний банк повинен дотримуватись усіх вищезазначених методів [8, с.102]

Проблемам ризику присвячено багато наукових праць і досліджень, в яких наведено різноманітні підходи до класифікації ризиків. Класифікація ризиків проводиться залежно від покладеної в основу класифікаційної ознаки, але багатогранність цього явища створює ґрунт для різноманітних підходів до вирішення цього питання, хоча навряд чи зможе охопити його повністю. З погляду можливості застосування окремих методів управління доцільно виділити кілька груп фінансових ризиків, об'єднавши їх за ознакою можливості застосування тих чи інших методів мінімізації. Це групи ризиків, які можуть бути:

- диверсифіковані;
- застраховані;
- знижені за допомогою управління активами і пасивами банку.

Якщо рівень ризику з якоїсь причини не вдається мінімізувати, керівництво іноземного банку може прийняти рішення про його обмеження. Обмеження ризику досягається лімітуванням обсягів операцій, у зв'язку з якими виникає ризик, і скороченням періоду часу, упродовж якого банк наражається на відповідний ризик. Обмеження обсягів операцій забезпечує зменшення розмірів можливих втрат, а скорочення ризикового періоду дає змогу знизити ймовірність настання негативної події [3, с.43].

У своїй діяльності іноземні банки можуть використовувати тактику уникнення ризику, відмовляючись від проведення певних фінансових операцій, освоєння нових ринків, впровадження нових послуг і продуктів та інших дій, які супроводжуються підвищеним ризиком. Але у банківській практиці, на відміну від інших видів бізнесу, такий підхід не завжди прийнятний. Якщо компанія може працювати без залучення кредитних ресурсів, розміщення коштів на депозитах, купівлі цінних паперів, проведення експортно-імпорتنих операцій і завдяки цьому уникнути багатьох видів ризиків, то для банку такий шлях неприйнятний, адже переважна більшість банківських операцій визначається передусім потребами клієнтів, без яких банк існувати не може.

Тому у процесі управління ризиками іноземний банк має якнайширше застосовувати методи їх мінімізації, вдосконалювати відомі та шукати нові підходи до вирішення проблем ризикованості діяльності. Водночас іноземні банки наражаються й на такі ризики, вплинути на які вони не в змозі. У такому разі ризики оцінюються і беруться до уваги під час розрахунків загального рівня ризикованості. Може й статися так, що доведеться знизити інші ризики настільки, щоб сукупний ризик іноземного банку не перевищував допустимого рівня.

Висновки. Зростання частки іноземного капіталу нарівні з внесенням позитивних аспектів щодо розвитку банківської системи України може також спричинити ріст певних ризиків, серед яких можна виділити: втрату контролю за банківською системою з боку вітчизняних інвесторів, можливість зниження стабільності роботи банківської системи зокрема та економіки загалом, порушення конкурентного механізму ринку банківських послуг. Для мінімізації цих ризиків доцільною є розробка та прийняття окремого закону про діяльність іноземних банків, введення нормативу мінімальної частки інвестування банками з іноземним капіталом вітчизняних підприємств, збільшення мінімального розміру статутного фонду для банків з частковою та повною участю іноземного капіталу, розробка чіткого механізму відбору потенційних претендентів на купівлю великої частки вітчизняного банку чи заснування банку зі стовідсотковим іноземним капіталом, а також встановлення максимальної частки іноземного капіталу в капіталі української банківської системи. Також оптимальними є розробка довгострокової моделі розвитку національної банківської системи та участі в ній іноземного банківського капіталу, законодавче обмеження рівня валового зовнішнього боргу України, забезпечення державою рівних конкурентних умов для всіх учасників фінансового ринку.

1. Іноземний банківський капітал в Україні // Цінні папери України. — 2011. — №24(669). — С.2—6.
2. Особенности национального банковского лоббизма [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.prostobankir.com.ua
3. Остапчук Я. Роль іноземного капіталу в банківській системі України / Я. Остапчук // Фінансові ризики. — 2007. — № 1(46). — С. 41—47.
4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.bank.gov.ua
5. Пилипчук В. Г. Еволюція наукових поглядів стосовно поняття «державна безпека» / В. Г. Пилипчук // Стратегічна панорама. — 2006. — №2. — С. 20—24.
6. Слобода Л. Я. Класифікація ризиків зростання іноземного капіталу у банківській системі країни / Л. Я. Слобода, Ю. В. Банах // Вісник Української академії банківської справи. — 2008. — №1(24). — С. 97—104.
7. Смвженко Т. С. Ризик “залежного розвитку” банківської системи України та шляхи його мінімізації / Т.С. Смвженко, О. О. Другов, І. П. Сенищ // Банківська справа. — 2006. — № 5—6. — С. 23—28.
8. Смвженко Т. С. Управління процесом зростання участі іноземних інвесторів у роботі банківської системи України / Т. С. Смвженко, О. О. Другов // Вісник Національного банку України. — 2008. — № 1. — С. 16—19.

DEVELOPMENT OF APPROACHES TO THE EVALUATION OF BANKS WITH FOREIGN CAPITAL AS A SOURCE OF DANGER FOR DOMESTIC BANK SYSTEM

N. Blyznjak

Ivan Franko National University of Lviv

The author analyzes the external and internal risks of foreign banks in the bank system of Ukraine and describes the positive and negative aspects of foreign capital.

Key words: safety, danger, risk, banks with foreign capital, a bank with 100% foreign capital, foreign investors.

**РАЗВИТИЕ ПОДХОДОВ К ОЦЕНКЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БАНКОВ С
ЗАРУБЕЖНЫМ КАПИТАЛОМ КАК ИСТОЧНИКОВ ОПАСНОСТИ
ОТЕЧЕСТВЕННОЙ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЕ**

Н. Близняк

Львовский национальный университет имени Ивана Франка

Автор анализирует внешние и внутренние риски деятельности зарубежных банков в банковской системе Украины и описывает положительные и отрицательные стороны присутствия зарубежного капитала.

Ключевые слова: безопасность, опасность, риск, банк с зарубежным капиталом, банк с 100%-ым зарубежным капиталом, зарубежные инвесторы.